

Bibliotekssal på havnefronten

af bibliotekskonsulent, dr.theol. Jakob H. Grønbæk

Frederik 3. døde den 9. februar 1670 på Københavns Slot og oplevede således ikke, at hans Store kongelige Bibliotek med den farveprægtige søjlesal blev taget i brug. Det skete som bekendt først i 1673.

Allerede en uge efter Frederik 3.s død sendte Generalprokurør Peder Lauridsen Scavenius et vigtigt brev til kongens unge søn og efterfølger Christian 5. Den lærde bogsamler og fortrinlige administrator havde i 1665 (samme år som han havde overdraget kongen sin store bogsamling) fået i kommission at føre tilsyn med opførelsen af den nye bygning til kongens bibliotek og museum mellem Tøjhuset og Provianthuset. Men for overhovedet at kunne fuldbyrde bygningsværket måtte Scavenius have flere penge anvist. I et bilag udspecificerer han, hvad der endnu forestår af arbejde, og hvor mange rigsdaler det sådan omtrentligt forventes at ville koste. Lykkeligvis reagerer den 23-årige konge positivt og giver allerede en uge efter Kammerkollegiet ordre til at fremskaffe beløbet, "paa det bemeldte Bygning ikke skulle for dets Mangel blive opholdet". Christian 5. gav altså hurtigt til kende, at det var hans kongelige agt at fuldføre faderens værk.

Af Scavenius' bilagsposter fremgår det, at arbejdet med bygningens indretning, inkl. bibliotekssalens, endnu langtfra er tilendebragt. Men Scavenius må ganske afstå fra at forudsige malerregningen, dels er snedkerne slet ikke færdige, dels er det endnu ikke endelig afgjort, hvorledes der skal males, "enten med slette Farver anstryges, eller og efter den sal. Herres første Mening marbreris og Listerne samt Kapitælerne forgyldes". Her drejer det sig naturligvis om bogsalen. (Scavenius' brev med bilag findes i Christian Bruuns *Det Store kongelige Biblioteks Stiftelse*. 1873. s. 29ff).

Som det altså er et ubestrideligt faktum, at Frederik 3. ikke kom til at opleve sit Store kongelige Bibliotek færdigbygget, således har det vist helt op til vores tid - små 300 år senere - været anset for ligeså ubestrideligt, at Fre-

Rigsarkivets foredragssal, som var den lille bibliotekssal, C.J. Zuber rejste i 1780'erne, jvf. *Magasin*, 2. årg., nr. 2, 1987, s. 24f. Denne sal kom til at fremtræde (og gør det stadigvæk!) som en minikopi af den store, der på den tid havde mistet sin farvepragt - bortset fra forgyldninger. Hans-Edvard Nørregård-Nielsen (*Hakon Lund festskriftet* s. 62ff.) formoder, at Zuber skulle have bygget salen ved genbrug: Galleri og søjler stammer fra riddersalen, Frederik 4. i 1710'erne lod bygge på Københavns Slot. Da Christian 6. nemlig en snes år senere nedrev hele det gamle slot, blev galleri og søjler fra Riddersalen deponeret på "Kunst Kammer Loftet". Herfra skulle Zuber også have hentet sine kapitæler, som i sin tid skulle have været brugt i Frederik 3.s store bibliotekssal, men som blev kasseret.

Det er i grunden en interessant hypotese, og det så meget mere som Frederik 3.s bibliotekssal nok allerede stod model til Frederik 4.s riddersal. Hypotesens rigtighed kunne imidlertid snildt efterprøves ved en undersøgelse af farvelagene, for søjler og øvrigt træværk i Frederik 4.s riddersal var marmorerede - som altså allerede den 50 år ældre bibliotekssal.

derik ikke fik sin vilje med hensyn til farverne i bibliotekssalen. Som salen så ud, da Bruun skrev sin bog i anledning af bibliotekets tohundredårige jubilæum i 1873, og som den så ud, da den blev forladt og skammeligt nedbrudt i 1906, således så den, mente man, også ud, da den stod færdig i 1673, tre år efter Frederik 3. død! Altså med "slette farve" - uden marmorering. Men sådan kom det som bekendt ikke til at forholde sig, og man kunne - ganske vist uhørt bagklogt - undre sig over, at nogen ikke forlængst og for alvor havde stillet sig selv det spørgsmål, om der ikke fandtes skriftlige kilder, der pegede på, at den kongelige bygmesters "første Mening" virkelig skete fyldest. Hvad angår forekomsten af skriftlige kilder, har i hvert fald Knud Bøgh i sin skelsættende afhandling fra 1973 om "Frederik III's biblio-

tekssal" (*Fund og Forskning XX*) kunnet henvise til øjenvidneberetninger fra slutningen af 1600- og midten af 1700-tallet med henblik på faktisk marmorering. Derimod henviser Bøgh mærkeligt nok ikke til Scavenius' brev, som i hvert fald antyder muligheden af marmorering fra begyndelsen. (Det gør derimod kunsthistorikeren Hans-Edvard Nørregård-Nielsen i sin afhandling "Bibliotek og Riddersal" i *Forblommet Antik*. Studier tilegnede Hakon Lund. 1988, s. 64).

Et er imidlertid bevidnelse i skriftligt kildemateriale, noget andet eksakt verifikation. I dag ved vi, at bogsalen faktisk fra begyndelsen havde en mangfoldighed af farver, og ikke "kun hvid Farve med rig Forgyldning" (Bruun, s. 44). Denne erkendelse hviler på farvearkæologiske undersøgelser, foretaget af Nationalmuseets konservatorer. Knud Bøgh gengiver (op. cit. s. 42f. note 34) to "responsa" fra Nationalmuseet om sådanne undersøgelser fra 1964 og 1969.

Konservator N.J. Termansen foretog således i 1964 stikprøvevis undersøgelser af farvelagene i Nationalmuseets foredragssal, hvor en stor del af den gamle bibliotekssals inventar blev genbrugt efter nedrivningen. Her viste det sig, at de oprindelige farvelag varierede. Således har tredje og inderste lag for søjlernes vedkommende haft "en ret mørk, skifergrå" farve, mens de buttede balustre på det omløbende galleri oprindeligt har været sorte og gesimslisten over dem "mellemgrå". Såvidt Termansen i 1964.

En mere omfattende prøveafdækning i foredragssalen, foretaget af konservator Verner Thomsen i 1969, gav forventelig et mere nuanceret billede af de oprindelige farvelag. De fire hjørnesøjler (dobbeltsøjlerne) har oprindeligt været malet med "en marmorering med kraftige hvide tværstrøg på en jernoxydrød bundfarve", det samme gælder i hvert fald en af de andre søjler, mens stikprøver i flere af de øvrige viste, at største parten af dem oprindeligt har haft "en mørk grågrønlig farve med svage spor af tværstrøg i en lidt lysere farvetone". Såvidt Verner Thomsen i 1969.

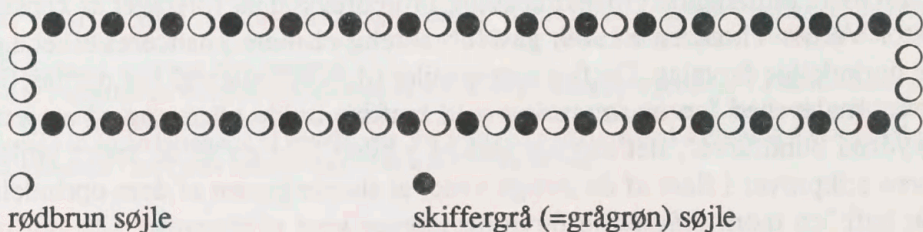
Det er en kombination af disse to undersøgelser, Knud Bøgh bygger på, når han giver et signalement af Frederik 3.s gamle bibliotekssals farvepragt. (Jeg koncentrerer mig her kun om søjler og det omløbende galleri.) Det var iflg. Bøgh oprindeligt "sorte småsøjler (balustre), der bar balkonens mellemgrå lænværk" (jvf. Termansen), og salen fik (jvf. Thomsen) "næsten en barbarisk pragt ved de to lange rækker af grønt marmorerede søjler, der i salens fjerne ender flammede op i rødt." (op. cit. s. 32; jvf. også Bøghs "Det kongelige Bibliotek gennem 300 år". *Publikumsorienteringer 15*. 1980, s. 3ff.).

Men resultaterne fra 1964 og 1969 er siden blevet revideret af Nationalmuseets konservatorer, som atter har været på færde. Bevaringssektionen

har nemlig for et års tid siden til brug for en restaurering af museets foredragssal foretaget fornyede farvearkæologiske undersøgelser, ikke blot af de 22 søjler i foredragssalen (Termansen og Thomsen gjorde her kun et udvalg), men af samtlige den gamle bibliotekssals 66 søjler. Det fremgår af et foredrag, konservator Søren Møller har holdt under Nordisk Konservatorforbunds XI. Kongres i Reykjavik juni 1988. Afdækningen viste for de fire dobbelte hjørnesøjlers vedkommende, at lag 1 havde rødbrun marmorering med sorte og hvide indslag (jvf. Verner Thomsens ovenfor). Denne farveholdning gentog sig på 4 af salens øvrige 22 søjler. Efter en undersøgelse af de 22 søjler i Nationalmuseets Laugssal gentog den rødbrune marmorering sig på de 10 af dem, og af den såkaldte Kirkesals 3 søjler havde de 2 også dette inderste farvelag. Det giver altså på Nationalmuseet 20, hvortil skal lægges 16 af de på Koldinghus deponerede søjler, altså ialt 36 rødbrunt marmorerede søjler med sorte og hvide indslag.

Men hvad så med de resterende 27 søjler på Nationalmuseet og de 3 på Koldinghus? De havde iflg. Søren Møller oprindeligt skiffergrå bundfarve med sorte og hvide indslag. - Jeg har imidlertid siden fået mundtligt overleveret, at denne farvesammensætning i virkeligheden viste sig at være grøngrå med sorte og okker indslag på disse ialt 30 søjler.

Så er problemet, hvorledes de 36 rødbrune og de 30 grøngrå var fordelt i den gamle bibliotekssal! Da der er 6 flere rødbrune end grønne, synes det vanskeligt at komme uden om Søren Møllers forslag på følgende tegning:

Således har efter alt at dømme de 8 søjler i salens to ender (inkl. de 4 dobbeltsøjler) været rødbrunt marmorerede med sorte og hvide indslag (jvf. Bøghs "røde porfyr"), mens de 58 søjler på langsiderne har skiftet mellem grøngrøn og rødbrun marmorering (jvf. Bøghs udelukkende "grønligt marmorerede").

På galleriets balustre genfandt Søren Møller "en meget tung marmorering med en sort bundfarve med hvide indslag", hvad ikke overrasker (jvf. ovenfor Termansen), men helt nyt var det, at han genfandt samme to typer marmorering på mæglerens spejle som på søjlerne, og da hjørnemæglerens spejle

Frederik 3.s bibliotekssal. De 3 synbare søjler for enden af salen (overbibliotekarens kontor skimtes til højre) har oprindeligt været rødbrunt marmorerede med sorte og hvide indslag, det samme gælder mæglerspejlene ovenover (hjørnemægleren over hjørnesøjlen ses tydeligt). Søjlen til venstre, den første på langsiden, har været grøngrå marmorerede med sorte og okker indslag som mæglerspejlet ovenover. De buttede ballustre på galleriet var sortmarmorerede med hvide indslag. (Ballustrene i den lille sal er slankere, se ovenfor s. 44). Galleriets håndfang, mæglerrammer og gesims var ensfarvet hvidgrå, mens konsoller, lister, søjlekapitæler og søjlebaser var forgyldte. Busten af Frederik 3. står i dag i bunden af Læsesalen, globerne i Kort- og Billedafdelingen.

viste sig at have samme rødbrune marmorering som de i hjørnerne anbragte dobbeltsøjler, er det ikke svært at følge Søren Møller, når han antager, at der har været korrespondance mellem søjler og mæglere. Håndfang, mæglerammer og gesims har haft "en kold grå farve", mens søjlebaser og -kapitæler, samt konsoller har været forgyldte.

Med denne sidste farvearkæologiske undersøgelse af inventaret fra Frederik 3.s prægtige bibliotekssal er vi vist kommet så nær salens oprindelige udseende, som det overhovedet er muligt ved eksakte metoder. Den har således været endnu farverigere end den, Knud Bøgh så levende og kongenialt skildrer med baggrund i de farvearkæologiske undersøgelser, han kunne bygge på. Frederik 3.s bibliotekssal ejede både "barokkens farveglæde", som Bøgh kunne tolke i sin afhandling fra 1973, da den blev 300 år, og "klassicismens rene linier", som Bruun kun havde øje for i sin afhandling fra 1873, da den blev 200. Og det er iflg. Hans-Edvard Nørregård-Nielsen (op.cit. s. 62) "ikke mindst på grund af bibliotekssalen, at den danske enevælde i sin uddøende fase uden tøven tog den nye stil til sig."

Frederik 3.s bibliotekssal har været en lyst for øjet, som den tog sig ud i sin farvepragt, da den for over 300 år siden stod færdig. Og den indtager ikke blot "en ærefuld plads i biblioteksarkitekturens historie" (Knud Bøgh), men som selve biblioteks- og kunstkammerbygningen blev den første og Frederik 3.s eneste bidrag til enevældens monumentalarkitektur, således blev bibliotekssalen arkitekturhistorisk også "mere eller mindre normgivende for, hvordan en riddersal skulle se ud." (Hans-Edvard Nørregård-Nielsen).

Bibliotekssalen kan derfor uden overdrivelse betragtes som et national-historisk klenodie. Men i vores sammenhæng er det helt afgørende at erindre sig, at salen engang i bogstavelig forstand var identisk med Det kongelige Bibliotek. Og selvom bøgerne efterhånden bredte sig over hele den gamle biblioteksbygning, så forblev salen hjerterummet. Det kan den imidlertid blive igen i den ikke alt for fjerne fremtid, hvis der i god tid gøres en forberedende indsats derfor! Det konkrete udgangspunkt for en sådan indsats må være den i maj i år offentliggjorte moderniseringsrapport *Det kongelige Bibliotek i fremtiden*, der omhandler bibliotekets udbygningsbehov og byggemuligheder. Lidt over midten på side 71 i rapporten står der nemlig - i forbindelse med omtalen af publikumsvendte fællesfunktioner i den foreslåede tilbygning på havnefronten - *Retablering af oprindelig bibliotekssal til skiftende udstillinger*.

Der er stadigvæk meget vragods fra Frederik 3.s bibliotekssal, først og fremmest i Koldinghus' kældre, men også på Nationalmuseet. Det venter på

at blive "reableret". Og omkring årtusindskiftet vil så forhåbentlig (lidt af) Frederik 3.s bibliotekssal atter komme tilbage til Det kongelige Bibliotek. Vel at mærke i al sin - takket være Nationalmuseets konservatorer nu så veldokumenterede - nuanceret barokke farvepragt.

